

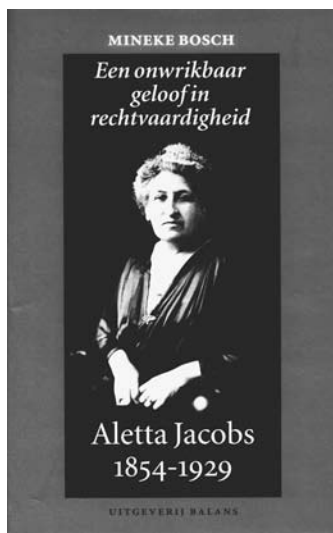
RECENSIE

- **Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid**, Aletta Jacobs 1854-1929
Mineke Bosch

Amsterdam: Uitgeverij Balans 2005
852 pagina's, € 37,50, ISBN 90 5018 6572
Nur 681

'Intussen vrees ik niet helemaal aan de bekende (historische) valkuil van volledigheid te zijn ontkomen', schrijft Mineke Bosch schuld-bewust in het voorwoord van haar omvangrijke biografie van Aletta Jacobs. Dat lijkt een misplaatste mededeling; Nederlands bekendste feministe mag toch aanspraak maken op een zo volledig mogelijk overzicht van haar leven en werk. Mineke Bosch heeft zich van de opdracht van het Prins Bernhard Cultuurfonds om deze biografie te schrijven zeker niet met een Jantje van Leiden afgemaakt. Na de uitgebreide verantwoording waarin ze ingaat op haar gebruik van de verschillende bronnen, waaronder Jacobs' eigen autobiografie, volgt in negen hoofdstukken de gang van Aletta Jacobs leven.

Dat leven begint in de Groningse veenkolonien waar haar vader een praktijk als dorpsdokter heeft. In het elf kinderen tellende joodse gezin heerst een strikte discipline. Als Aletta op dertienjarige leeftijd de dorpschool heeft doorlopen gaat ze niet zoals haar broers naar de pas geopende HBS, maar wordt ze naar een meisjesschool gestuurd waar ze voornamelijk handwerken leert. Daarna werkt ze een tijd als modiste. Misschien kunnen we het begin van haar feministische strijd wel situeren in de driftaanval die Aletta Jacobs krijgt als een bevriende dokter haar complimenteert met haar nette schriftjes. Haar ouders besluiten dan dat ze toch maar Latijn

en Grieks moet leren, zodat ze later naar een apothekersopleiding kan gaan die ook open staat voor meisjes.

'The rest is history', zou je kunnen zeggen, ware het niet dat die natuurlijk pas begon met dit conflict. Het kleine maar vasthoudende meisje weet zich uiteindelijk een plaats te veroveren op de universiteit in Groningen waar ze medicijnen gaat studeren. Op haar achttiende haalt ze haar propedeuse examen. Na haar doctoraalexamen, vier jaar later in 1876, vertrekt ze naar het Atheneum Illustre in Amsterdam om haar studie voort te zetten, zeer tegen de zin van de rector die zijn nood over de veranderende tijden klaagt bij de vader van Johanna Naber. Drie jaar later promoveert Aletta Jacobs op een verloskundig proefschrift. Intussen hebben we aan de hand van Mineke Bosch al een behoorlijke lijdensweg afgelegd, gelardeerd met tegenwerking, de misstap van een broer, diverse ziekten en mogelijk een poging tot zelfmoord van Aletta. Maar opmerkelijk genoeg zijn er ook veel mensen – mannen – die haar steunen en zelfs helpen met geld.

Aletta Jacobs vestigt zich na een reis naar Engeland, waar ze een aantal feministische

artsen leert kennen, als algemeen arts in Amsterdam. Daar is intussen een groot deel van haar familie neergestreken. In Amsterdam komt ze in aanraking met radicale feministen, socialisten en vrijdenkers en daar leert ze ook haar latere man, de Amersfoortse handelaar en politicus Carel Gerritsen kennen. Mineke Bosch laat zien dat het voor de zelfbewuste Aletta Jacobs niet gemakkelijk is om de bewegingsvrijheid die ze nodig heeft om haar beroep uit te oefenen te veroveren. De publieke ruimte is in Amsterdam nog restrictiever dan in Groningen: in Amsterdam is het voor nette vrouwen al helemaal niet pluis om 's avonds alleen over straat te gaan. Bosch maakt ook aannemelijk dat haar succes als arts, behalve aan haar uitstekende opleiding en onderzoekende geest en het feit dat gynaecologie een specialisme in opkomst was, ook te danken is aan haar doortastendheid en haar charisma. Het is ook in Amsterdam dat Jacobs zich ook voor het eerst bezighoudt met vrouwenkiesrecht als ze zonder succes probeert in 1883 op de kieslijst te komen.

De verhouding met Gerritsen is in eerste instantie een van 'vrije' liefde, maar na vele wandel- en fietstochten treden ze in 1892 in het huwelijk, tot groot verdriet van Aletta Jacobs' vriendin Elise Haighton. Ze vestigen zich in een groot huis in de Tesselschadestraat. Gerritsen zit al sinds 1888 in de Amsterdamse gemeenteraad en samen maken ze deel uit van intellectueel en radicaal Amsterdam, grotendeels verenigd in de vrijdenkersvereniging De Dageraad. Aletta raakt bevriend met actieve vrouwen als Helene Mercier en Cornélie Huygens en wordt actief in de Nieuw Malthusiaanse Bond.

Het grootste deel van het boek gaat over de wederwaardigheden van de nationale en internationale organisaties voor vrouwenkiesrecht waarin Aletta Jacobs een belangrijke rol speelt. Samen met Gerritsen reist ze naar congressen in Engeland en in de Verenigde

Staten en ze ontmoeten 'everybody who is somebody' in het internationale feministische actiewezen. Na de vroege dood van Gerritsen maakt ze een wereldreis met haar vriendin Carrie Chapman Catt waarbij ze feministen ontmoet in onder andere Zuid-Afrika, Indonesië en China. Hoogtepunten in haar carrière als feministe zijn de organisatie van het congres van de Wereldbond in 1908 in Amsterdam en het grote congres van vrouwen voor vrede in Den Haag in 1915. In 1917 smaakt Aletta Jacobs het genoeg dat de strijd voor het kiesrecht in Nederland met succes wordt bekroond.

De grondigheid van het onderzoek van Mineke Bosch is goed te zien in de rijkdom aan details die ze naar boven heeft gehaald over de onderlinge verhoudingen tussen de activisten van de vrouwenbeweging. Maar ook de gegevens over de persoonlijke levens van Aletta en haar man moeten een aanzienlijke hoeveelheid spitwerk hebben gekost. De teleurstelling van het gezin Gerritsen als blijkt dat ze geen kinderen zullen krijgen en de problemen met hun aangenomen zoon en neef Charles worden belicht, net als de financiële problemen als Charles Aletta's fortuin verkeerd belegd blijkt te hebben, waardoor ze op haar oude dag afhankelijk wordt van de gezusters Broese van Gronau. Gemakkelijk ging het allemaal niet.

Toch is deze qua omvang en qua grondigheid van het onderzoek indrukwekkende biografie uiteindelijk om meerdere redenen onbevredigend. Om te beginnen wordt de keuze van de auteur om een biografie te schrijven waarin vooral de bronnen spreken er bij de lezer met teveel omhaal van woorden ingewreven. Zinswendingen als: 'mij lijkt het zeer waarschijnlijk...' en 'het ligt voor de hand dat...' komen wel erg veel voor. De gaandeweg groter wordende irritatie wordt nog aangewakkerd doordat de eindredacteur/corrector zijn/haar werk erg slecht heeft gedaan.

De adepten van het biografische genre zullen misschien tegenwerpen dat een studie waarin de multi-interpretabiliteit van bronnen een belangrijk uitgangspunt is, bijna nooit lekker wegleest. Het voorbeeld van de Emily Dickinson biografie van Richard Sewall laat echter zien dat ook een 'wetenschappelijke' biografie spannend kan zijn.

Een tweede bezwaar is dat de context van Aletta Jacobs' leven soms wel erg veel aandacht krijgt. Het procédé op zich is waardevol: met behulp van veel literatuur wordt een beeld geschetst van uiteenlopende zaken als het negentiende eeuwse joodse leven in Groningen, het opkomende socialisme in Amsterdam of de conflicten tussen Nederlandse en Engelse dames over de Boerenoorlog. Mineke Bosch weet echter niet altijd maat te houden; bij een mooie analyse van het vanzelfsprekende racisme van de negentiende eeuwse toerist ook nog eens uitgebreid Edward Said parafaseren; dat hoeft echt niet. Zo zijn er meer voorbeelden waar de auteur languit in de 'valkuil van de volledigheid' tuimelt, zoals als ze in het voorwoord zelf al aankondigde. Details die wel van belang zijn worden weer weggelaten, zoals dat Jacobs' poging op de kieslijst te komen een illuster voorbeeld heeft in een soortgelijke actie in 1872-'73 van Susan Anthony in de Verenigde Staten.¹ Hier hebben we te maken met de valkuil van de verkeerde volledigheid.

Een derde probleem heeft misschien een fundamentele oorzaak: na lezing heb ik niet het idee veel dichterbij de persoon Aletta Jacobs te zijn gekomen. Het stijfkoppige meisje en de zelfverzekerde vrouw blijven vreemden. Dat ligt deels aan de keuze van de auteur zo weinig mogelijk in te willen vullen. Deels ligt het ook aan een ongelukkige hand van samenstellen. Het blijft bijvoorbeeld onduidelijk waarom Aletta zo graag medicijnen wilde gaan studeren. Toegegeven, haar vader was arts en haar broer studeerde medicijnen,

maar hoe kwam zij er toe dit voor een meisje revolutionaire toekomstperspectief ook daadwerkelijk op te eisen? Later in het boek blijkt dat vrouwen in Engeland en de Verenigde Staten dit pad al veel eerder op waren gegaan. Daar had het voor de hand gelegen te zoeken naar een directere connectie en die ook ter plekke te expliciteren.

Maar de belangrijkste reden is dat Mineke Bosch weinig aandacht heeft voor psychologie. Het leven van Aletta Jacobs wordt uitgebreid in context geplaatst, maar over de drijfveren van dat leven zelf blijft de lezer grotendeels in het duister. De biograaf opereert per definitie op het snijpunt van verschillende wetenschappen: de historische, de sociologische en de psychologische vormen het minimum. Bij Mineke Bosch komen de eerste twee uitgebreid aan bod, maar het lijkt of de psychologie een blinde vlek vormt. In het voorwoord memoreert ze een artikel in *Opzij* waarin Jacobs' dienstbode wordt aangehaald die gezegd zou hebben: 'Mevrouw was een kattekop'. Na 852 pagina's verlang je naar het psychologisch inzicht van de dienstbode en haar moed om dat te tonen.

Jantine Oldersma

Noot

1. Over Susan Anthony en haar vriendin Elizabeth Cady Stanton bestaan verschillende biografische websites. Zie bijvoorbeeld: <http://www.susanbanthonyhouse.org/biography.shtml#SUFF> en <http://womenshistory.about.com/library/bio/blanthony.htm>
Ook Aletta Jacobs heeft een biografische website: <http://www.alettajacobs.org/thema/index.html>

Literatuur

- Sewall, Richard, B. (1980). *The Life of Emily Dickinson*. Cambridge: Harvard University Press.